

3. A tanulókban keltett élmény elmondatása, megbeszélése.
4. Gondolategységenkénti olvastatás.
 - a) Étkezésnél ül a család.
 - b) A friss kenyér elosztása. Elégedettség. Az anya borús arca.
 - c) Szegény tanítónép vagyunk... Lehet-e nálam egy is boldogabb?
 - d) A nyers anyagból segíték én embert teremteni.
 - e) *Mit ér a fény, a bőség tengere,
Ha nem segít a lelkek nyomorán!*
5. A költeményt újból végigolvassuk.
7. Alapgondolata.

- III. *Befejezés.* 1. A költemény tartalmának összefüggő elmondatása. Könyv nélkül szakaszonként.
2. Házi feladat. Mindennapi kenyérünk.

1946. szeptember 3. hete.

Általános iskola. VI. osztály.

A tanítás tárgya: A történelem hajnalán.

(Olvasmánytárgyalás.)

Felhasználható képek: A barlangi ember mammut-vadászata. (V. B. Vasnetnov orosz festő képe.)

Az ősember barlangja. — Cölöpépítmény. — Kőeszközök és használati tárgyak. — Pattintott és csiszolt kőemlékek a múzeumokban. — A mammut, barlangi medve, őslények képei. — Az ősember házatája. Fernand Cormon festménye.

I. *Előkészítés.* 1. *Hangulatkeltés.* A családunk története.

2. *Áthajlás.* Az emberiség története.

3. *Célkitűzés.* Nézzük, mit látott egy Afrika-utazó-társaság?

II. *Tárgyalás.* 1. Az olvasmány bemutatása.

A történelem hajnalán.

1. EMBEREK...

Szép reggel volt. A nap gyönyörűen ragyogott. Nemsokára erdőbe jutottunk. Körülöttünk madarak röpködtek. Egyszer nagy ropogásra lettünk figyelmesek, amely felénk közeledett. Megállottunk, egy szikla tetején rejtőztünk el, amely magasan állott a rengeteg erdőségben. A ropogás erősödött, majd sajátságos harsogás ütötte meg a fületem. Felfigyeltem. — Te, Bálint! — súgtam kíséromnek —, ezek elefántok! Egyszerre óriási elefánt jelent meg a szikla tisztásán. Hatalmas lába alatt recsegve törtek össze a gallyak. Kígyóyszerűen hajló ormányával néha lombot tépett le és szájába tömte a leveleket. Az alattunk levő szikla barlangjából ijesztő morgást hallottunk és egy hatalmas homokszürke árnyék suhant elő és lelapulva közeledett az elefánthoz, amely figyelmes lett a neszre és apró szemével hunyorogva sandított a nagy jelenségre. Elállott a

lélekzetem erre a látványra. Az elefánt megjelenésén is elcsodálkoztam, annál jobban meglepett a másik bestia. El voltam készülve arra, hogy az oroszlán ráugrik az elefántra és borzalmas küzdelemnek leszünk szemtanúi. Az elefánt idejében észrevette ellenfelét és magasra tartott ormányával olyan trombitálásba kezdett, hogy csak úgy harsogott tőle az egész erdő. Erre a rémületes hangra válasz érkezett, majd dübörögni kezdett a föld és egy második elefánt tört elő a sűrűből, hogy pártját a veszedelemtől megvédelmezze. Erre az oroszlán alattomosan lesunyította fejét és úgy eltűnt az erdőben, mintha soha ott sem lett volna. A két elefánt még nyugtalanul tipródott egy darabig a tisztáson, majd amikor meggyőződött arról, hogy az ellenség megfutamodott, békésen legelészve elballagott.

Megérintettem Bálint karját, aki ónszínűre vált arccal meresztette szemét az eltűnő elefántok után. A homlokáról izzadság patakzott és alig tudott magához térni rémületében.

— Továbbmehetünk. Elmúlt a veszedelem! — bíztattam legényemet.

— Mi ugyan jó helyre kerültünk! — sóhajtott fel Bálint keservesen. — Amiótt a bokrok mögött is zörög valami bestia!

— Bizony óvatosan kell haladnunk, mert el kell készülnünk még nagyobb meglepetésekre is.

Az elefántcsapáson haladtunk tovább, mert azt gondoltuk, hogy a két állat hajnalban a közeli tónál járt, hogy vizet igyék. A nyomai hát csak a tó felé vezethetnek. Jó két órát gyalogoltunk, mire az erdőből kiértünk. Hatalmas fennsíkon fekvő zöldelő ligetbe értünk. A liget fái mind pompás gyümölcsfák és cserjék voltak. Mintha gondozták volna ezeket a fákat. A ligeten túl balra leláttunk a hatalmas tó tükrére. Mintha balra valami lejáró útféle vezetett volna a tó felé. Jobbra hatalmas sziklapárákány meredt elénk. A sziklafal előtt tűz égett, amelynek füstje kékesen, egyenesen szállott fölfelé. Egy bokorban elrejtőzve figyeltünk a tűz felé. A tóhoz vezető úton egy alak tűnt fel a messzeségben. Magas alaknak tűnt fel, aki mintha elejtett vadat cipelt volna a hátán. A kezében dárda és nyíl. A férfialak csak övet viselt, amely állati bőrből készíthetett. A járása könnyed és rugalmas, és erő látszott benne.

Hasoncsúsza közeledtünk a tűz felé. Arra tartott a vadász is. Amikor a tüzet megközelítettük, egy hatalmas majomkenyérfa gyökerei mögött elrejtőzve oly csodálatos jelenet tárult elénk, amelyet soha életemben el nem feledhetek.

A tűz hatalmas barlang szája előtt égett. Körülötte emberek sürgölődtek. Középtermetű alakok, akik széles derékkötőn kívül semmi más ruhát nem viseltek. Ez a kötő vadállati bőrből, vagy durva vászonnemű anyagból készült. Némelyek nyakán kagylóból vagy állati fogakból összeállított nyaklánc díszlett. A hajuk hosszú. Néhányan fésűvel tartották rendben, sokan befonták. A férfiak szakállt és bajuszt viseltek. Az arcuk talán a négerét közelítette volna meg legjobban, ha a száj duzzadt lett volna, de a hajuk nem volt göndör, hanem lágyabb s

nem is volt mindegyiké fekete. A színük inkább olajosbarna. A szemük mély üregben ült és szemöldökcsonkjuk igen erősen kidudorodott. A kezük hosszú és valahogy olyan különösen lógott, mintha nem tudnának vele mit csinálni. Esetlenül használták nagyon. A lábuk erős, inas.

A vadász elért a barlang bejárata elé. Gyerekek futottak eléje. Egy jól megtermett fiú leakasztotta a válláról az antilópot és maga vitte a barlang elé. A többi belecsimpaszkodott a vadászbá. Elszedték a dárdáját, nyilát, nyilvesszőit. A legkisebb gyerek az apja karjába kéredzkedett, megrántotta a szakállát. Az apa boldogan veregette meg a kis pocok hátát és valami gyümölcsöt adott neki, amelybe az rögtön beleharapott. Egy asszony emelkedett föl a tűz mellől, az érkező elé sietett, jobbkarját a férfi vállára fektette, így vezette a tűzhöz. A vadász ránevetett a tűz körül ülőkre, akik visszanevettek rá és folytatták foglalatosságukat. Egy öregebb férfi az antilópot egy ágasra függesztette és azonnal felbontotta. Ebben a munkájában a fiatal siheder volt segítségére. Szemmelláthatólag azért, hogy a vad felbontásának és megnyúzásának módját megtanulja. Egy asszony lapos kövön egy más kő segítségével gabonaszemeket tört (őrölt). Lándzsanyélre kőhegyet erősített szíjjakkal egy másik férfi. Némelyek a tüzet élesztgették, száraz gallyakat raktak rá. A tűzben kövek állottak, ezeken hosszúalakú edények, hogy a szabad tűz végignyálhassa a cserépfazekak oldalát, jobban melegítsen. Vidám tere-fere hangja vegyült el a tűz élénk pattogásával.

— Ebédhez készülődnek — suttozta Bálint.

— Próbálkozzunk meg érintkezésbe lépni velük. Úgysem maradhatunk előttük ismeretlenek, talán tudnak is rólunk. Mindenesetre barátságot kell kötnünk ezekkel az emberekkel, hiszen ettől talán az életünk függ.

Felemelkedtünk a kenyérfa gyökerei mögül és a tűz felé léptünk. Az asszony pillantott meg először, aki térdén állva gabonát őrölt. Amikor feltűnt az alakom, rémületesen elsíktotta magát, felugrott térdelő helyzetéből, rikácsolva kiáltozott és ránk mutatott. A meglepett emberek ijedt arccal fordultak felénk, össze-vissza kiáltoztak. Én egy zöld ágat törtem le és azzal integettem feléjük, de nem értették meg, futásnak eredtek. Az asszonyok hátukra kapták kicsinyeiket, úgy szaladtak el velük az erdő sűrűjébe. A vadász felkapott egy földön heverő lándzsát, úgy látszott, mintha szembe akarna szállni velünk, majd amikor hívó kiáltásokat hallott az erdőből, ő is megszökött.

A barlanghoz mentünk. Ez volt az emberek lakóhelye. A falat telefestette valaki közülük emberi és állati alakokkal. A tágas barlang rekeszeiben ágból, hancsból, kölesszalmából, állati bőrökkel fedett fekvőhelyek voltak. Némelyik kövön meglátszott, hogy üldögelni szoktak rajta. A barlang tele volt mindenféle *köeszközökkel*. A szívós fából készült rugalmas eszközt és tárgyat láttunk, amelyeknek rendeltetését nem ismertük. *Edények* tömege állott egy helyen szépen rendbe rakva. Egymásután vettem kezembe egyik tárgyat a másik után. *Csontfésűt* találtam. *Tűrészt*,

kőfűrőt, tűzgerjesztő készséget. Hiszen csak a tűzre kellett néznem és a mellette rotyogó fazéksorra, hogy meggyőződjek arról, nem álmodtam, képzelődtem, hanem valóban egy olyan emberfajta telepén vagyunk, amely műveltség dolgában az ősemler színvonalán áll.

Tétova szemmel pillantottam a szerelőmre, aki abban mesterkedett, hogy egy fazék tartalmát kóstolgatta egy éppen olyan hosszúnyelű fakannállal, mint amilyennel nálunk a szakácsnő keveri otthon a rántást. Vajon tudja-e, hogy sok tízezer esztendővel előbb is éppen ilyen kanalat használtak az asszonyok a főzéshez? Bálint egy edényt mutatott, amelyben valami száraz porféle anyag volt.

— Tudja-e, uram, hogy mi ez? Hús... *Szárított és porrá tört hús.* Ebben a fazékban föl ilyen. Csak egy kis türelmet kérek és mindjárt készen lesz az ebéd.

— Bálint, nagy, igen nagy dolgot mondok neked. Az a hely, ahová jutottunk, *az ősemlerek völgye!*

2. AZ ŐSEMLER ÉLETE...

Az őslakók igen megriadhattak megjelenésünktől, mert egyáltalában nem mutatkoztak. Ez elkedvetlenített. Hol töltjük az éjtszakát? Sok időbe telnék, míg a régi, elhagyott barlanghoz visszatérünk. Itt volna ugyan hely, ahol szállást találhatnánk, de biztonságban érezhetjük-e magunkat azon a helyen, ahonnan a gazdákat elijesztettük?

Kedvetlenül ténferegtem a telepen és nézegettem a sok holmit, amely körülöttem szanaszét hevert. Egy zúgban *gyermekjátékokat* találtam. *Kis nyíl, pompás lándzsa, csontból csiszolt horgászó-készlet, nagy bőrlabda* és egy igazán művészi leg készült *játékelefánt*. Elcsodálkoztam azon, ahogy ez a játékkelefánt készült. Bőrből varrták és kóccal tömték ki. Lát szott rajta, hogy nagy szeretettel készült valamelyik kedvenc gyerek számára. A játékot letettem egy bokor tövébe és arról kezdtem beszélni Bálintnak, hogy vajjon honnan hordják az őslakók a vizet, amikor észrevettem, hogy a körülbelül félméter magas elefánt megmozdul. Ejnye! Káprázik tán a szemem? Jobban odanézek. Az elefánt áll mozdulatlanul és szomorúan lógatja az ormányát. De ahogy megint beszédbe ereszkedem és csak félszemmel sandítok az elefántra, hát újra úgy rémlik, mintha mozogna.

— Bálint! Figyelj csak félszemmel arra az elefántra. Nekem úgy tűnik fel, hogy történik vele valami.

A szerelőm odasandított.

— Az ám. A bokorból rángatja valaki. Forduljunk csak háttal, mintha nem törődnénk vele, majd én meglesem, ki az, aki mesterkedik.

Hátat fordítottunk a bokornak. Bálint kis tükröt vesz elő és azzal szemléli, mi történik a háta mögött a bokorban.

— Valaki hurkot vetett az elefánt ormányára és annál fogva ráncigálja a bokor felé. Most mindjárt a bokorba húzza. Most egy kis barna kar nyúl ki az elefánt feje felé, meg akarja ragadni.

Erre a bokor háta mögé futottam és egy kis meztelen tizesztendő fiút csíptem nyakon. Halálosan megrémült, amikor

oly hirtelen fogságba került. Amint eleresztettem, el akart futni, de újra elkaptam a karját és a barlang felé vezettem. A kis ősember haragosan, dacosan nézett rám, de szó nélkül leült, amikor helyet mutattam neki egy olajbokor tövében.

— Bálint! Hozd ide az elefántot és add oda neki.

Amikor a gyermek megkapta az elefántot, a keblére szoritotta és hízelegve szölongatta: — Mo-ko! Moko! — Aztán újra fölemelkedett és el akart menni az elefántjával.

— Ül le a helyedre! — kiáltottam rá magyarul.

A gyerek ijedten leült, amikor a különféle hang megütötte a fülét és félénken nézett az arcomra.

— Itt kell tartanunk a gyereket. Akkor nem érhet semmi baj. Milyen szerencse, hogy a játékért visszalopódzott és félőncsíphettük. Mulattasd valamivel!

Bálint előkapta a zsebkendőjét, nyulat csinált belőle és ugratta. — Erre szalad a nyulacska! — A nyúl ugrott, mint a parancsolat. A gyermek pedig odáig volt a meglepetéstől. Sikoltozott örömeiben, amikor a nyúl eltűnt, majd pedig újra előkerült.

Az erdőből éles hívóhang hallatszott.

— Lut! Li-ut!...

Erre a gyerek fölállott és harsány hangon felelt a hívásra.

— Mam! Mam!

Bálint mosolygott.

— Mondom, hogy magyar ez a gyerek. Azt kiáltja, hogy mamám!

Kisvártatva egy asszony jelent meg a barlang előtt. Ráismertem. A vadász felesége volt. Lassan, vigyázatosan közeledett és amikor látta, hogy nincs oka tartani tőlünk, a fiához rohant és fölkapta a karjára. Erre intettem, hogy a gyermeket bocsássa le a földre, nem engedtem, hogy elvigye. Az asszony zavarodottan nézett rám, nem tudta kitalálni szándékomat. Intettem neki, hogy maradjon ott a gyermeke mellett. Az asszony beszélgetésbe kezdett a gyerekekkel, majd karjával magára és az erdőre mutatva, megindult. Amikor látta, hogy nem akadályozom meg az elmenésben, még szólt valamit a fiának és elsietett.

— Meglátod, Bálint, ez az asszony az uráért megy.

Sejtelmem beigazolódozott, mert az asszony hamarosan visszatért a magástermetű vadással. Bátran lépkedtek félénk és a gyermek biztató szavaira egy csöpp félelmet se mutattak. Zavarban voltam. Most azt kellene tudnom, hogyan üdvözlük egymást ezek az emberek és hogyan mutassam ki barátságos szándékaimat. Visszaemlékeztem arra, hogy amikor a vadász hazatért a zsákmányával, az asszony elébe ment és vállára tette a karját. Odaléptem hozzá, karomat vállára tettem és néhány-szor megszorongattam a kezemmel. A vadász tekintete megnyihült. Ő is megmarkolta a vállamat és megrázta. Rámosolyogtam és helyet mutattam neki a tűz mellett. Letelepedtek mind-

hárman a tűz mellé. Bálint igen helyes érzékkel néhány száraz gallyat hozott elő, azt az asszony elébe rakta és mutatta, hogy rakjon a tűzre. Az asszony megértette, sietve felszította a tüzet, rendbehozta a fazekakat és egyszerre hozzálátott a munkájához. Folytatta, ahol elhagyta. Én a vadással a tüztől távolabb ültem és vizsgálgattuk egymást. Az arcát, a szemét tanulmányoztam, néhány tárgyra rámutatva, kérdeztem a jelentését. A vadász csodálkozó szemmel nézegetett. Megérintette a ruhámat, amely egész testemet eltakarta. A kezébe vette a kezeimet és ujjait szinte percről-percre végigtapogatta és megszagolta. Bálint a kis Luttal barátkozott. Elővette a zsebkését és fából kutyát faragott neki. A kisgyerek szeme csillogott, amikor Bálint a kezébe adta a kis állatot. — Hu-hu! — utánózta a sakál üvöltését, mert bizonyos, hogy a kutyát sakálnak nézte. Az apa is megbámulta Bálint remekét. — Ai-ai! — csodálkozott és bicegette hozzá a fejét.

A tűz környéke lassan, szinte észrevétlenül benépesedett. Az őslakók egymásután visszaóvakodtak. Először csak a bokrok mögül leselkedtek, majd egyre közelebb és közelebb merészkedtek, majd nesztelenül a tűz mellé telepedtek. Egy ideig csendben nézegettek, majd megeredt a nyelvük és olyan fecsegést vittek végbe, hogy lármájuk egy verébseregnek is becsületére vált volna. A beszédük különösen hangzott. A magánhangzók uralkodtak benne. A hosszú és rövid magánhangzók mind előfordultak. A mássalhangzók igen tökéletesen hagyták el ajkukat. Az *r* kellemetlenül recsegett; a *g* inkább hörgésnek tünt fel, az *s*-et mindig *u*-val ejtették ki. *Hangutánzó szavak* lehettek ezek eredetileg mind. A legelső szó, amelyet megjegyeztem, a *luh* volt. Mi is lehetne más ez, mint a *tűz*. A *suh-rhi* csak szelet jelenthetett. Ha valamelyiknek nem jutott eszébe valami szó, egy pillanatig hallgatott, majd valami jellemző *taglejtés* kíséretében valami hangot utánzott. A hallgatóság nevetett ilyenkor, ismételték az új szót, talán meg is jegyezték és azontúl használták is.

Amikor a nap leáldozóban volt, a vadász megmutatta iekvőhelyünket és az egész család a barlangba vonult vissza. A legöregebb közülük mézzel kevert vizet loccsantott a barlang legmélyén álló *bálvány* elé a földre. Az őslakók meghajolva néhány szót rebegtek, azután pihenni tértek. Mi különálló fülkékben kaptunk szállást. Megbeszéltük, hogy az éjtszákát négy részre osztva, felváltva őrködünk. Először Bálint virasztott. Éjfél tájban ébresztett fel. Óvatosan hagytam el fekvőhelyemet és a barlang elé lopództam. A tűz mellett négy emberi alakot pillantottam meg. Kettő a földön feküdt állati bőrökbe burkolva. A virasztók közül az egyik állandóan a tüzet táplálta. A másik körüljárta. Néha követ ragadott föl és a bozótba dobta. Olykor égő ágat vett ki a tűzből, azzal világított körül. Bizonyosan a *vadállatoktól óvják a pihenő családot*. Messziről sakál kacagása hangzott. Elnyújtott hörgő ordítás verte fel az

erdő csendjét. Az alvó örök felriadtak a borzalmas hangra és csak akkor pihentek le újra, amikor az erdő elcsendesedett. A barlangi oroszlán ordított, amint prédára leselkedve bolyongott az erdőn.

3. AZ ÖSEMBER FEGYVERE...

Burton mérnök nagy meglepetéssel szolgált, amikor egy este megjegyezte, hogy ő ért az őskori tudományokhoz. Azonnal be is bizonyította, hogy alaposan ismeri ezt a tudományt. Rendre előszedte köveinket és azonnal osztályozni kezdte. Minden köről megmondta, hogy milyen korszakba illik.

Igen sok köre azt mondta, hogy *eolit*. Ezek közül némelyiket csak elnézett egy darabig, azután kihajította a raktársátorból.

Taylor megbántva nézett rá, amikor egy formás követ dobott megvetőleg félre.

— Ejnye. Miért selejtezi ki azt a szép kővésőt?

— Mert legjobb esetben csak *eolit*. Ennek a meghatározása pedig igen kétes.

— Ezen sokat vitatkoztak már a tudósok. Az egyik tábor azt vitatta, hogy ezek a kövek csupán a természet játéka. Éppen olyanok, mint a pénz, vagy nyílhegyalakú kövek, amelyeket a víz alakított, a másik tábor azt állította, hogy az eolitok voltak az ember legelső eszközei. A hajnal (eos) lithos (kő). Az ember legrégebb korszakát nevezték el rendkívül találó szóval „*hajnalkor*”-nak. A hajnalkor embere! Tény az, hogy az ember legősből korában használta a követ. Úgy, ahogy azt a természetben találta. Először talán hajította ellenségére. Vadállatra, vagy talán embertársára is, ki tudja? Később magvakat tört fel vele, hogy a fogait kímélje, vagy felfeszítette vele a kagyló héját. Úgy használta fel, ahogy a természettől kapta.

Nem folytathatták a vitát, mert kipillantva a sátor nyílásán, Mahmudot, a néger szakácsot pillantottam meg, amint különös szerszámmal élelmiszeresládát vert széjjel. Szétnyitottam a sátor nyílását.

— Pillantsanak ki az urak. Egy ősembert mutatok be, aki kezdetleges szerszámmal javában munkálkodik.

Barnatestű, izmos, hajlékony alak mozgott sötéten a sátor nyílásában. Kezében hajlott *fabunkót* forgatott, amely keményen koppant, valahányszor a ládára vágott vele. A görbevégű bunkó csapása alatt darabokra törték a láda deszkái. Taylor izgatottan kiáltott rá az emberre.

— Miféle szerszámmal zúzod össze a ládát?

Mahmud meglepetve hagyta abba a munkát, a sátorba lépett és megmutatta a különös eszközt.

— Ime, egy hajnalkori *szakóca*. Mahmud szíjjak segítségével egy bunkóra erősítette azt az eolitot, amelyet a sátorból kidobtam és oly természetesen használja, mintha világegyetében ilyen eszközzel dolgozott volna. Valószínű, hogy a falujában az olyan szegény ember, akinek nem telik arra, hogy acélfej-szét vásároljon, ilyen kezdetleges szerszámmal dolgozik. Ha minden munkát nem is tud elvégezni vele, de mindenestre, sokfelére használhatja. És hogy nagyszerű fegyver, azt mindenki láthatja. Nincs az az állati, vagy emberi koponya, amelyet be nem szakítana.

— Azzal kezdődött volna tehát az emberi művelődés, hogy az ősember bunkót ragadott?

— Úgy van. *Ezzel hosszabbította meg a karját.* A hosszabb fizikai kar olyan, mint a gép. Ha üt, nem fáj a bunkónak az ütés, mint az emberi ökölnek. Az eltörött bunkóért nem kár, mert pótolni lehet. Az az ősember volt aztán az igazi lángelme, aki rájött arra, hogy egy hegyes, vagy vésőalakú követ rá lehet szíjjal, vagy húrral erősíteni a bunkó görbületére és ezzel hallatlanul nagy erőt lehet kifejteni.

— Szóval akkor kezdődött az ember számára a föld meghódítása, amikor az első szakóca lecsapott az ellenségre? A fegyver? A gyilkolás? Aki bírja — marja?

— Talán... Vagy talán inkább akkor, amikor az első ember eolitos bunkójával *lát döntött ki, hajlékot épített és szerszámokat teremtett magának.*

4. AZ ÖSTÖRTÉNET KORSZAKAIRÓL.

Másnap már az egész társaság ismét Burton köré sereglett, amikor köleleteinket osztályozta.

— Beszéljen, Burton ezekről a kódarabokról is — kérték.

A mérnök mosolygott.

— Az eolitokról már beszélgettünk. Ezeknek sem az eredetéről, sem a koráról nem tudunk bizonyosat mondani. De már egész határozottsággal az ősember kezénymát viselik ezek a kőszerszámok és eszközök, amelyek a *pattintott kővek korszakából* (paleolit kor) származnak. Ezeken a kőszerszámokon már világosan látszik, hogy az ember *pattintgatással* igyekezett használatosságukat növelni. Ha pengét akart készíteni, akkor egy lapos kő mindkét oldaláról egy másik kővel kicsiny, szilánkokat hasogatott, vert le úgy, amint azt a penge alakja megkívánta. Így készültek a nyíl- és dárdahegyek, a kalapács- és szakócaformák.

A kőből pattintott ék *véső*. Ha nyéllel látják el, akkor *fejsze*. A finom, lapos, hosszas ék szolgáltatja a *pengét*, a *kést*, később a *kardot* (Európában a Somme völgyében találtak e korból való eszközökre.)

A csiszolt kőkor embere a *jégkorszakban* élt. *Ekkor a jég messzire lehúzódtól Európa közepéig*, a megváltozott éghajlat kegyetlensége barlangba szorította ősapáinkat. A létért való küzdelem megtanította arra, hogy kezdetleges eszközeit egyre tökéletesítse. *Rájött a kő csiszolására*. Ez már nagy lépést jelentett a fejlődésben. A szakócák, vésők, pengék élesek lettek, a nyíl- és lándzsahegy gondosan kicsiszolva oly hegyes, hogy átverte a vad bőrt, a *kalapács és a balta íokába lyukat tudott akkor már csiszolni az ember, a nyél tökéletes és könnyű megerősítésére*.

Nagy haladás volt az is, amikor az ember új anyagot alkalmazott, a hajlékony, rugalmas, kitűnően megmunkálható *csontot*. Ebből *kések, nyíl-, dárdahegyek* készültek. Megjelent a *tű* is. Megszülettek az első *szűcsmes-terek*, akik állati bőrből *tempás ruhákat készítettek*, védelmül a hideg ellen. A *csontot díszítették*. Képeket rajzoltak a csonteszközökbe. Sőt szobrocskákat faragtak belőlük.

Legérdekesebb a kőkorszak végén virágzó magdaléni időszak, amelyet már bátran műveltségnek lehet nevezni. A magdalén kor fiaí művészek voltak. *Barlangjaikat telefestették emberi, meg állati alakokkal*. Egész vadászjelenetet ábrázoltak, meglepő megfigyelésről téve tanúságot...

— Bizonyos, hogy *Európa és Afrika a jégkorszakban egyetlen szárazföldi alakulás volt*. A jég azonban nem jutott le ide. Más lehetett itt az éghajlat, mint Európában. Ezt bizonyítják a barlangfestmények. Itt például nem találunk *mammut-ábrázolást*. Nem látjuk a *taránszarvast* sem, amelyről az európai barlanglakók olyan nagyszerű rajzokat és szobrokat készí-

tettek. Vízszint az európai sziklarajzolatokon hiányzik az elefánt, az antilop. Közösen fordul elő az *őstulok*, az *ősoroszlán* képe. Sok-sok felderítetlen, ismeretlen kérdés van még az őstörténetben.

Taylor elmélázott...

— Itt tehát *ősemberek* éltek. Sok-sok ezer esztendővel ezelőtt már emberi műveltség virult ezen a tájékon. És most? Ez a világ teljesen elmúlt. Eltemette a sivatag homokja.

A szél suhogott a sátraink között, zörgette a pálmafák lombját. Finom homokot hozott magával, ugyanolyat, mint amilyenel mélyen betemetett mindent, amit az ember sok ezer esztendővel ezelőtt itt alkotott.

2. A tanulók élményeinek megbeszélése.

3. Részegységenkénti olvastatás:

1. Emberek... — 2. Az ősember élete... — 3. Az ősember fegyvere... — 4. Az őstörténet korszakaiból.

4. Ujból elolvasztatás, tartalmának elmondatása.

III. Összefoglalás. Táblai (füzet) vázlat. Részegységenként.

(Olvasmányunk *Fábián Gyula: Az ősember völgye* c. művéből való.)

Szülői értekezéslet.

A szociális nevelésről.

A fejlődés törvényének alá van vetve minden: élőlény, intézmény egyaránt. Az élet él, fejlődik, ehhez a fejlődéshez kell alakulnia az életre nevelő iskolának is.

Sohasem volt az emberiségben nagyobb szomi az egymást megértésre, segítésre, mint napjainkban. A szociális kérdés foglalkoztatja az államot éppen úgy, mint az egész demokratikus világot. Nem új a gondolat, a nevelésben sem az, ha most mégis erről beszélünk a m. t. szülőknek, csak azért tesszük, mert gyermekük, aki iskolánkba jár, egyszer szintén tagja lesz a nagy közösségnek, ott pedig szociális érzés nélkül élni már egyáltalán nem lehet. Ezért kell a szociális érzést belenevelnünk minden tanuló lelkébe.

De még itt, a mi kis közösségünkben sem lehet meg senki, sem az önök gyermeke, sem mi, az ő nevelői, szociális érzés, szociális gondolkodás nélkül. Ime, ez teszi szükségessé, hogy foglalkozzunk e kérdéssel.

Mi teszi szükségessé, hogy mindennapi életünknek is központi kérdése lett a szociális érzés, gondolkodás?

Szociális kérdés kisebb-nagyobb mértékben mindig volt, de mint külön probléma csak a múlt század elejétől fogva foglalkoztatja az emberiséget. Ekkor éreztette hatását ugyanis az *ipari forradalom*, amely az általa kiérlelt gazdasági rendben egyeduralkodó helyzetet biztosított a *tőkének*, a munkát pedig árucikké süllyesztette. Legfőbb oka a kapitalista termelési rendszerben keresendő. Az ú. n. „magaskapitalizmus” fejlődésének mindkét foka, a kezdetbeni korlátlan *szabadverseny* s az újabbkori *tőkeösszpontosítás* egyaránt kioltotta a munkaadóból azt az *erkölcsi* tudatot, amely előírja, *mivel tartozik a munkaadó a munkavállalónak*. Nagybán előmozdította ezt a folyamatot a részvénytársasági rendszerrel járó *névtelenség* is. A kapitalisztikus termelésben a *nyereség öncéllá, abszolút értékévé* lett, amelynek minden más érdeket alárendelnek. Önkényének ki van szolgáltatva a fogyasztó, mint kizsákmányolható alany, a munkás, mint termelési „eszköz”, az állam és a parlament, mint gazdaságpolitikájának ügynökei. A modern kapitalizmus folytán már szinte az egész társadalom proletársorba került, a nemzeti vagyon néhány ezer ember kezében halmozódott föl, míg a többiek csak ezeknek a kegyéből éltek.

E kérdés megoldása csak úgy lehetséges, ha sikerül az egyéni és társadalmi életben erkölcsi alapon álló s mélyreható átalakulást juttatni diadalra, *visszaállítani az értékek helyes rendjét*, visszaadni az egyént a társadalmi egésznek és *cselekvését alárendelni a közjó törvényének*. Ezzel